

בשבוע הלאומי לגלישה בטוחה ברשת תיערך פעילות שתוקדש לנושא "חדשות כזב".

לקראת הפעילות כתוב סקירה בנושא זה. בסקירה תאר את תופעת חדשות הכוזב, הצג את השלכותיה

ואת דרכי ההתמודדות עימה.

הקפד על דרכי מסירה מקובלות ועל אזכור מקורות המידע בגוף הסקירה ובסופה (ביבליוגרפיה).

כתוב בהיקף של כ־150-250 מילים. השתמש בעמוד זה לכתיבת טיוטה, ואת הסקירה כתוב בעמודים 7-8.

טיוטה

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

לא לכחיתוב באזור זה

لا تكتب في هذه المنطقة

נספח: טקסטים
לשאלון עברית: הבנה, הבעה ולשון
11281, קיץ תשע"ט

לפניך שלושה טקסטים.

קרא אותם, וענה על השאלות בשאלון המחברת המצורף.

טקסט 1

"חדשות כזב": קיצור תולדות ה"פייק ניוז"

מאת הגר בוחבוט

האקדמיה ללשון העברית אישרה את החלופה העברית "חדשות כזב" לאחד הביטויים הלועזיים השגורים ביותר בשנים האחרונות — "פייק ניוז". אבל חדשות כזב היו כאן זמן רב לפני הרשתות החברתיות ולפני אתרי האינטרנט המפובריקים. מה השתנה מאז?

ב-25 באוגוסט 1835 פורסם אחד מן "הברווזים העיתונאיים"¹ הידועים לשמצה עד היום: תחת הכותרת "תגליות אסטרונומיות שגילה לאחרונה סר ג'ון הרשל" פרסם עיתון ניו־יורקי סדרה של מאמרים "מדעיים", המתארים לכאורה גילויים חדשים על החיים בירח: עטלפים דמויי אדם, קרקע עשויה אבני בזלת ועליה פרחים אדומים, עצי ירח ותיאורים מופרכים נוספים.

ה"חדשות" מהירח הוצגו באופן שנועד לְשוות להן מידה של אמת. שמו של האסטרונום המוכר ג'ון הרשל כיכב בכותרת אף על פי שלא היה לו קשר לפרסום, המאמרים הוצגו כאילו נלקחו מכתב עת מדעי, הובאו בהם נתונים כמותיים רבים ובצידם תיאור של הטלסקופ ששימש לגילוי. כל אלה העניקו לקוראים תחושת ודאות באשר לאמינות הפרסום, והחדשות הופצו במהרה — תחילה בארצות הברית, ולאחר מכן גם באירופה. עד לסגירת העיתון בשנות החמישים של המאה ה-20 לא פורסמה בו התנצלות על הפרסום השקרי.

המונח "חדשות כזב" כולל קשת רחבה של הטעיות וּבִדּוּת — כתבות שהן המצאה מוחלטת, שינויים מגמתיים של חלקים מסוימים בכתבה וכתבות שהן סאטירה מוחלטת, אבל כזאת שהקוראים אינם חשים בה אלא רואים בה ידיעה אמיתית. אולם הטכנולוגיה הוסיפה נדבך לחדשות הכזב: היא הפכה אותן לווראליות (נפוצות במהירות).

המנגנונים של הרשתות החברתיות תוכננו להפיץ מידע בתפוצה רחבה ככל האפשר. באמצעות שיתוף מהיר, הפצה של קישורים ומעבר מהיר בין פלטפורמות המשתמשים נהנים מזמינות גבוהה של מידע על כל סוגיו. ברשתות החברתיות המשתמשים נחשפים לסיפורים שחבריהם קראו ושיתפו (מכיוון שהאצבע קלה על כפתור השיתוף), וקשה לדעת מה מגיע ממקור חדשות אמין, ומה המצאה מוחלטת. יש המייחסים להפצתן הנרחבת של חדשות כזב באמצעות ענקיות הטכנולוגיה השפעה על אירועים פוליטיים, כגון הבחירות לנשיאות ארצות הברית, משאל העם בנוגע ל"ברקזיט"² בבריטניה או הבחירות לנשיאות צרפת.

בזמן האחרון נעשה שימוש מגמתי במושג "חדשות כזב" בכל פעם שמנהיג כלשהו מנסה להדוף ביקורת המופנית כלפיו. מנהיגים מאשימים בעקביות גופי תקשורת ומדיה בהפצת "פייק ניוז" כאשר מתפרסם סיפור חדשותי שאינו תואם את עמדותיהם, ובכך הם מערערים את הלגיטימיות של גופים אלה.

חדשות כזב מופצות כמובן גם בטלפונים החכמים. יישומון המסרים הפופולרי "ואטסאפ" נאלץ לשנות את האופן שבו מוצגות הודעות מועברות, לאחר שבהודו הובילו ידיעות כוזבות על חוטפי ילדים למקרי אלימות מזעזעים בקרב אזרחים. ענקיות הטכנולוגיה נמצאות היום במרכז של קרב על האמת: הן מואשמות בצנזורה ובהשתקה מצד אחד, ובאזלת יד מצד אחר. הן מצידן מציגות יוזמות שונות שנועדו לסייע למשתמש להפגין מידה של ספקנות וביקורת על תכנים שמופצים ברשת. אחרי הכול, המפתח להתמודדות עם חדשות הכזב הוא בחינוך לאוריינות דיגיטלית.³

* מעובד על פי ה' בוחבוט, "חדשות כזב": קיצור תולדות ה'פייק ניוז", מאתר **ynet**, 8 באוקטובר 2018.

1 ברווז עיתונאי — כינוי לידיעה עיתונאית שאינה מבוססת על עובדות.

2 ברקזיט — פרישת בריטניה מהאיחוד האירופי

3 אוריינות דיגיטלית — היכולת של האדם להבין את סביבת המחשב והאינטרנט ולהשתמש בה נכון תוך הקפדה על כללי התנהגות; פיתוח כישורי חשיבה ביקורתית ויכולת מציאת מידע, הערכתו והבנתו. האוריינות הדיגיטלית מאפשרת לאדם לנצל ביעילות את יתרונות הטכנולוגיה ולהישמר מסכנות אפשריות.

טקסט 2

4 שיטות בדוקות לזיהוי "פייק ניוז"

מאת אביטל לב

הדרך שבה אנו צורכים מידע השתנתה מרגע כניסתו של האינטרנט לחיינו. המידע, שבעבר היה מגיע אלינו מן העיתון או ממבזקי החדשות ברדיו ובטלוויזיה בשעות קבועות, מגיע היום בזמן אמת ממגוון עצום של מקורות — מאתרי חדשות גדולים וממוסדים, אך גם מבלוגים פרטיים ומאתרים של חברות מסחריות, מפוליטיקאים ומן המדיה החברתית.

עם הצריכה האין־סופית של המידע, גם ייצור המידע והפצתו נעשים קלים יותר, במיוחד בזכות המדיה החברתית. אולם ברשתות החברתיות, שלא כמו באתרי החדשות הממוסדים, רמת הפיקוח על איכות התוכן ואמינותו נמוכה מאוד. אמינותם של חלק מהתכנים המופצים כיום ברשת מפוקפקת, וחלקם כוזבים ומטעים. על המצע הזה צמחה התופעה המקוונת הבולטת והמטרידה: חדשות כוזב.

חדשות כוזב הן חדשות מזויפות שמופצות במכוון לשם השגת רווח כלשהו. הרווח יכול להיות כלכלי, פוליטי, חברתי או תדמיתי. השיתוף ברשתות החברתיות מאפשר לידיעות שקריות להתפשט ולהפוך לווראליות בקצב שאי אפשר לרסן אותו. הן זוכות לשיתופים, לצפיות ולאזכורים רבים. היקף הידיעות המזויפות הולך וגדל, והן מחלחלות לכל תחום — פוליטיקה, כלכלה, ספורט, ביטחון ועוד.

שנת 2016 הייתה שעתן הגדולה של חדשות הכוזב. הן השפיעו על המאורעות הגדולים של השנה, למשל על מערכת הבחירות בארצות הברית ועל הברקזיט בבריטניה: ככל שגבר המתח בין המחנות היריבים, התרבו הידיעות הכוזבות על שני הצדדים.

על אף תפוצתן הנרחבת של חדשות כוזב ומראית העין של ידיעה אמיתית, אפשר בהחלט לזהות אותן, או לפחות לחשוך בנכונותן. כדי לעשות זאת מספיקים חשיבה ביקורתית ושיקול דעת. בידיעות כוזבות יהיו בדרך כלל כמה תמרורי אזהרה, שאפשר לסווג אותם לארבע קטגוריות עיקריות: מקור הידיעה, זהות המחבר, כותרת הידיעה ותוכן הידיעה.

מקור הידיעה: בדקו אם הידיעה פורסמה באתר חדשות מהימן, בררו את פרטי האתר, מי מפעיל אותו, מהי מטרתו, מהי היסטוריית הפרסומים שלו. כמו כן כדאי לבדוק אם האתר אינו מנסה להתחזות באמצעות שמו לאתר חדשות, למשל BBG במקום BBC.

המחבר: בררו באמצעות מנועי החיפוש את זהותו של כותב הידיעה ואת פרסומיו בעבר. **הכותרת:** בדקו את הקשר של כותרת הידיעה לתוכנה. שימו לב אם הכותרת דרמטית, מפחידה, מעצבנת במיוחד, לא ריאליטית או אפוקליפטית. כל אלה הם תמרורי אזהרה שאמורים לעורר בכם ספק.

תוכן הידיעה: בדקו אם התוכן הגיוני ואינו מצחיק מדי או מעניין באופן מחשיך; בדקו אם יש בידיעה קישורים למקורות תומכים מהימנים ואם הידיעה מופיעה באתרים גדולים ומהימנים. כמו כן בדקו את תאריך פרסום הידיעה ואם יש הסתייגויות בנוגע לאחריות לאמיתות הפרטים.

צריכת מידע מהרשת נהייתה חלק בלתי נפרד מהחיים שלנו, אך בצד התרומה האדירה של המידע החיוני שאנחנו מפיקים מהאינטרנט, גם החדשות המסולפות הן כיום חלק מן ה"חבילה". אולם החדשות הטובות הן שכל אדם יכול לזהות את הידיעות הכוזבות באמצעות קריאה ביקורתית ותשומת לב לפרטים. נדרשים רק ערנות ותרגול.

* מעובד על פי א' לב, "4 שיטות בדוקות לזיהוי 'פייק ניוז'", מאתר **חורים ברשת**, 4 באפריל 2017.

טקסט 3

שני פרופסורים אמריקאים ינסו לנצח את ה"פייק ניוז"

מאת צח יוקד

בעת האחרונה החליטו בפייסבוק לטפל ברצינות בבעיית חדשות הכוזב בעקבות הביקורת הנוקבת שספגה הרשת החברתית בנוגע למתן במה חופשית לכל מיני מפריחי שמועות ומפיצי קונספירציות בבחירות האחרונות לנשיאות ארצות הברית. בין השאר השיקה הרשת החברתית פלטפורמה מיוחדת שמאפשרת לגולשים להתריע בזמן אמת על ידיעות וסיפורים שנראים לא אמין או בעלי אופי פוגעני.

5 גם בחברת גוגל נקטו לאחרונה שורה של צעדי התייעלות דומים, למשל סימון ידיעות מזויפות והקמת צוות מיוחד לאיתור של תוצאות חיפוש בעייתיות ולהסרתן.

כעת מצטרף למאבק גם הממשל האמריקאי, והוא הודיע כי ייתן מענק ראשון מסוגו למי שיפתח מנגנון מיוחד לזיהוי חדשות כוזב ולהזהרת הגולשים מפניהן. המענק, בסך 300 אלף דולר, ניתן לשני פרופסורים מאוניברסיטה בפנסילבניה: הפרופסור דונגוון לי והפרופסור ס' שיאם סונדר.

10 בריאיון למוסף "הארץ", ימים ספורים לאחר ההודעה על קבלת המענק היוקרתי, אמר סונדר: "מדובר בבעיה גדולה, בעיקר מפני שהרשתות החברתיות מקילות את הפצתן של ידיעות פיקטיביות, ואין בהן מערך בקרה כמו למשל בעיתונות המודפסת. יש סכנה אמיתית שהמגמה הנוכחית של פרסום חדשות כוזב תגרום לאנשים להיות ספקנים בנוגע לכל מה שהם קוראים, שהאמינות של הסיפורים העיתונאיים תהיה בסכנה. אנשים עלולים לפתח דפוס חשיבה שהכול הוא 'פייק ניוז' אחד גדול. לכן חשוב לנו מאוד להציע פתרון שימנע הפצה של חדשות מזויפות באינטרנט, כי בסופו של דבר חדשות אלה פוגעות במעמד העיתונות ובתקשורת כולה".

15 סונדר אינו מסתיר את האי־נוחות שהוא חש לנוכח השימוש שעושים מנהיגים במונח "פייק ניוז". "הכוונה שלהם במונח 'פייק ניוז' שונה מן הכוונה שלנו כשאנחנו משתמשים במונח זה. כשמנהיג כלשהו אומר 'פייק ניוז' הוא מתכוון לביקורת, למאמרי דעה שמנוגדים לעמדה שלו, לחדשות שאינן אובייקטיביות לפי הגדרתו. אבל אינך יכול לקרוא לכתבות המנוגדות לעמדות הפוליטיות שלך או מבקרות אותך 'פייק ניוז'. אלו שני דברים שונים לחלוטין. כשאנחנו מדברים על 'פייק ניוז' אנחנו מתכוונים לדיווחים שקריים מבחינת העובדות, לסיפור שקרי, לא לדעות או לעמדות פוליטיות ולא לדרך שבה מתואר פוליטיקאי כזה או אחר".

באילו מקרים אנשים נוטים להאמין לפייק ניוז?

20 "אנשים נוטים להאמין לדיווחים שמאששים את הדעות המקוריות שלהם, שנותנים תוקף לעמדות שלהם. אם הדיווח השקרי עולה בקנה אחד עם העמדה של אותם אנשים, יש סיכוי גדול שהם יאמינו לו. במקרים שבהם אין לאנשים עמדה ראשונית או דעה בנושא, הם ייטו להאמין לדיווחים לפי מה שאני מכנה 'חוק העדר'. כלומר הם יאמינו לסיפורים שיש להם הרבה תגובות וזכו לשיתופים רבים באינטרנט".

(שים לב: המשך הטקסט בעמוד הבא.)

* מעובד על פי צ' יוקד, "שני פרופסורים אמריקאים ינסו לנצח את ה'פייק ניוז'", מאתר **הארץ**, 29 בנובמבר 2017.

אנחנו יודעים שהחברות פייסבוק וגוגל כבר פועלות לצמצם את היקף תופעת הפייק ניוז באינטרנט.

במה שונה הפתרון שלכם?

30 "המהלכים של פייסבוק וגוגל הם בהחלט התחלה טובה, אך הם אינם מספקים. שתי החברות מסתמכות בעיקר על אנשים — על צוותים שמנסים לאתר חדשות כזב ולהסירן מן האינטרנט. אלא שככל שהמאמץ שלהם לחסום את הפייק ניוז יגבר, כך תתקדם גם הטכנולוגיה של מפיצי הפייק ניוז, לכן דרוש פתרון טכנולוגי ולא פתרון המבוסס על כוח אדם. המטרה שלנו היא לבנות מנגנון שיאפשר לתוכנה לזהות אם מדובר בפייק ניוז. בבניית מנגנון זה אנחנו בוחנים את הקריטריונים האלה: אם יש לידיעה מקור אמין או לא, אם האדם שפרסם את הידיעה פרסם גם כתבות אחרות במקומות אחרים, אם אוצר המילים בידיעה אופייני לחדשות מזויפות, מה הן הפרסומות הנלוות לידיעה, ואם הסיפור פורסם רק ברשתות החברתיות או גם בתקשורת המרכזית". 35

כיצד ייושם הפתרון שלכם? האם ייעלמו לנו אותן חדשות מן המסכים או ייחסם בפנינו הקישור אליהן?

"המטרה שלנו כאמור היא ליצור מערך שלם שיוכל לאתר פייק ניוז ולקבוע בסבירות גבוהה מה הסיכוי שסיפור מסוים הוא מזויף. למשל ייתכן שבצד ידיעה שנקרא ייכתב שקיימת סבירות של 80% שהיא מזויפת. אנחנו מקווים שכשנציע פתרון טכני יעיל ואמין, הרשתות החברתיות שכיום מתבססות על כוח אדם כדי לאתר פייק ניוז, ישתמשו בפלטפורמה שלנו לסינון ראשוני. אפשרות שנייה היא הורדת התוכנה שלנו לטלפון הנייד כמו שמורידים אפליקציה". 40